

Landskap: *Blekinge* Upptecknat av: *Aug. Holmberg*
Härad: *Bräkne Hoby* Adress: *Loångsta*
Socken: *Asarum & Mellaryd* Berättat av:
Uppteckningsår: *1936* Född år i

Uppteckningen rör *Forsling och Fordon*

	sida
<i>Register.</i>	
<i>Knallaporar</i>	<i>1</i>
<i>Bära ongar</i>	<i>2</i>
<i>Korgar, olika slags</i>	<i>3 8</i>
<i>Läusekäril</i>	<i>8 10</i>
<i>Väskor</i>	<i>10 12</i>
<i>Höbågar</i>	<i>12</i>
<i>Lästäng</i>	<i>13</i>
<i>Höbar</i>	<i>14</i>
<i>Klörja</i>	<i>14</i>
<i>Transport av sjelvdröda djur</i>	<i>15</i>

Skriv endast på denna sida!

50 sid.

		sida
Drogen = Drätten		16
Kora med krok		18
" " Hammel		20
" " Mullskoppa	U. Tackningar	21
" " Stensläpa		22
" " Lådor		24
" " Stenkjörn		24
Skotthärror		26
Fattigmanshärror		29
Arbetsvagnar		31
Dyngfjöl		38
Dyngkistor		42
Päakistor		44
Vagnshäcken		44
Hökassar		46

°
Akkrävor
Bromsning å branta backar
Teckningar särskildt blad

sida

49

50

Forsling & Fordon = Transportmedel

Så länge Kistgotaknallarne vandrade omkring i Bleking, brukade dessa ha sina olika handelsvaror väl inlagda i en säck, med två botten och gemensam öppning mitt på säcken. Öppningen var gjord på så enkelt sätt som möjligt. Man hade bara latit bli att sy igen sömmen på säckens mitt såvar en halv alm. När säcken (= Knallposen) var stuvad och skulle tas på ryggen sammanredes ena änden 4-5 varv rundtombning så att säcken mitt på liknade ett tjockt reps Regar eller snö kunde då ej grä in, och posen gled icke ner från axeln.

Sådana posar användes ej i dagligt bruk av allmoget.

Om jag minns rätt, voro Knallarnas posar vävda av groft starkt hollinne garn och sydda med dubbla bottenar av vilka den yttre åtminstone i somliga fall var impregnerad med linolja och någon svart färg.

Dessa Knallposar var säkert: ett i lagen förskrivet, eller åtminstone av lagen skyddat transportmedel, enbart för Knallarne. Ty när på 1880 talet Jussärne började konkurrera med Knallarne om gårdshandeln och likaså hade sina varor i en dylik pose, blev de ofta åtalade och förfädda just här för dessa i stället hade vorona i ett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

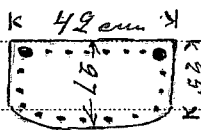
sid 1.

stort fyrkantigt tygstycke som knöts ihop i alla fyra hörnen och slängdes över ena axeln som ett ofantligt knyte. Detta var lagligt. Allmoget fick härav grund till följande "rämsa": "Till du gå mä handel o har att i en knallapace, så få du plikete, om du bara går mellan två stugor!" Men har du att i ett knyte som en jude så få du gå mä att te Santa Klammor, o ingen länsmän sier kungst!"

Fattiga tiggarkvinnor och drivarkvinnor, som hela sitt liv traskade fram på vägarne brukade bära ungarna, så länge de voro för små att gå sjilv. Men icke på ryggen, såsom Dalakullorna, då dessa någon gång kommo vandrande här i Bleking och sålde hårarbeten. Utan vid venstra sidan så att de kunde stödja och kvarhålla ungarna, medan de under gåendet ofta stickade på en strumpa. De hade sjalens båda halvor på varandra så att sjalen bildade en trekant. Slängde så sjalens ovikta halvor på ryggen, tog en av de vikta hörnen på var sin sida om halsen och lade dem i knypa över bröstet. Vidare under armarna och knöt ihop dessa ändar på ryggen. Sen fick ungarna sitta på sjalen så, att han hade båda benen instuckna mellan sjalen och bröstet.

på kvinnan. Själens hindrade honom från att falla rätt ner. Och kvinnans
venstra arm stödde honom så att han ej föll utåt. Att bära öngerna
från ryggen brukades ej i Bleking.

Korgar, till form och utseende ungefär likadana. Men i fråga om
storlek och materialets beskaffenhet mycket olika. Berörde på vad
de voro avsedda för. Här för användts ganska mycket här i orten. Och
användes vid stadsresor delvis ännu. Tidigare hade varje timmerman
för sin timmerborg istället för låra eller koffert att ha sin verktyg
i, både under arbetet och vid transport av verktygen, byggdes emellan
Botten av klyft Bokträ var i form som figuren visar. Tjocklek 18 a 20 cm

Trefsen var en hasselstam eller Ek rakvuxen och kvistfri.
Basades i eld och böjdes i sin form medan den var varm.

Sprotarne voro smäckra. Enstillingar = (rotskott). Trefsens
båda ändar, tillika med alla sprotarna skulle tillsammans utgöra
enbart, i annat fall blev flätningen oriktig. (Detta är något
som "måste" iakttas vid all korgflätning). Sprotorna till korgens
sidor voro av flätade hasselstammar, sidorna voro 30 a 32 cm höga

Alla spjöt ordas i öfra ändan och stackes tillbaka ner vid nästa spjöt 4 a 5 tum neråt, om spjötet var så långt att han räckte till.

När korgen bars, hade man naturligtvis korgens flata sida mot ryggen. Och vid denna sida, från grepe till grepe, och 3 tum nedanför korgens överkant, fästades med tre band å ryggsidan och ett band i vardera ändan en halv tum tjock, 3 tum bred bräda, försedd med många hål större och mindre, runda och avlänga. Här satt: oreborr, snöskeniv-kätkniv, passare och andra småverktyg. Kavaren, handysax, mejan, huggsax, oxhyveln m.m. verktyg lades hullen om bollen i botten på korgen. När korgen bars, hade man en "stropp" (grovt snöre utan ändor) av alskinn eller läder som krängdes om korggrepen och in igen i sig själv, bildande en ögla. Här stack man bälgskastet, så att själva yxan satt utanför stroppen. Yxkastet lades på axeln. Sågen tog man i handen så fort man lagt in snulbänken och sen var man färdig att ge sig i väg. Skjuts förekom sällan. Man hade för det mesta Oxar.

Korgar, till utseende och form lika med timmerkorgarne samt något större, men av spensligare lättare material, användes av våra så kallade

Kakkekåringar. D. v. säga: Gummor, vars sysselsättning bestod i att gå omkring i stugorna och sälja vetebröd = (4 styvers kakor). Dessa korgar buros med ett band över ena axeln. Bandet var sytt ihop av flera på varandra lagda två tum breda tunnaremsor. Således platt, och icke rundt som ett rep. Bandet snörades fast i ett av korgens nedra hörn, och var med öfra ändan fästat uppe i grepen. När gumman skulle ta på sig korgen trängde hon bandet över hufvudet så att bandet vilade bara på ena axeln. Överpå var korgen täckt av ett lock av knäpt halvtums tjockt trä, oclat i två hälften som möttes mitt över korgen och den ena halvans var försedd med en trähake. Den andra med en vidjögla som knäptes över haken. Detta utgjorde låset. Lockets båda halvor voro fasthäftade med flera vidjor av vridna enrothor vid korgens överkant.

Korgarne kallades: "Kakkekorgar". De skulle rymma för 2 rigsdaler kakor samt "bröd" = (96 st 4 styverskakor samt dessutom för 6 skilling bröd, vilket utgjorde ersättning till säljerskan = 3 skilling per rigsdaler).

Ungefär likadana korgar men av samma storlek som timmerkorgarne. Men med ännu grövre material och med bastrep att bära över axeln.

liksom kateckorgarna. Många hade tvänne rep i korgen så att de precis liknade bärremmanne på våra ryggsäckar. Lårena användes av alla fiskegubbarne vid de Blekingiska småjöarna. I korgen buro de fiskredskapen, handyxan, vattenkoppen, matpösen och den stora näversuvsöran. En större näverholk med källfröor = grovor, och en träsko matmaskar.

Precis liknande korgar, men icke hälften så stora, användes av "Kätkorarna" under det de vaktade fåren i beteshagarna. Även dessa buros med ett stort bastnöse över axeln, så att heren hade båda händer fria, så att han vid blåsning i bockhornet kunde med fingrarna "tapla" låtan till sin egen och fårens förnöjelse. I korgen hade han sin mat. Ett stycke bröd, med hälsket fläsk samt mjölkflaskan. Ofta stod även en sliten kakkes på hufvudet bland maten. Men många herar hade en äska med knäpplock istället för korgen. Den var snörts båda ändar fästade i grepen på locket. Snörts ögla låg över ena axeln.

Stadskorarna, blevo i många stugor långt vägen anmodade att i "stadi" köpa hem en val sill, eller två till dem. Hvarje budbärare hade en korg av samma typ som fåreherens som de sände med

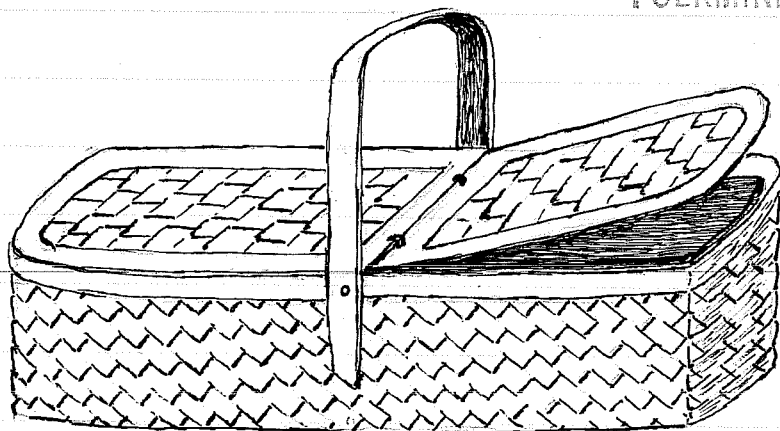
koraren Till varje korg hörde ett stycke bastrep fäst i korgens grepp.
Med repet band korgen fast vid vagnens östra häckstäng. Det var
icke ovanligt att se en korare med 4-5 sådana "sillakorgar" vid
varje sidas häckstäng, som hängde fritt i repet och dinglade. Genom
att de balanserade fritt, skakades icke silken sönder under den långa
transporten. Det dröjde till ut på kvällen innan en oxkorare från
Fransjömåla eller Löberget kom till Karlshamn med en famn ved,
och tillbaka igen. Någon två tog dessutom besöket på krogen i "stan".

Våra hemväverskor brukade ofta väva näsdukar och förkläden, som
de sedan gick omkring med, och sålde till köpis i stugor och gårdar.
De vävda alstren brukade de så ha nerpackade i en "Dolakorg" som
de bar på axeln. Dessa korgar voro flatare av spets utan spetsar.
Spetsarna voro med en tunn kniv fläckta ut av raka kvistens färskas
furuastammar, såväl 5-6 cm breda men bara 2 cm tjocka. Runt öfra
kanten var såväl in som ut på en lika bred men $\frac{1}{2}$ cm tjock
spets lagd runt om korgen för att sammanhålla korgen (heller "keran").
Grepet som satt på mitten och var rätt högt, hade samma dimension

4919.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

7a

Dalakorg. Kakekåringekorg med lock.
Medelstorlek

Längd 60 cm Bredd 40 cm Djuplek 23 cm

som kransen, samt var så lång att den både ändar lägo något på varandra
precis mitt under korgens botten der en stältrådnå höll ihop dem.

Storlek, form och utseende se: teckningen. Dessa korgar gjordes i två
särskilda typer, somliga öppna och somliga försedda med lock. Locken voro
flätade av samma material i två särskilda stycken med en liggande krans
över och under i ytterkanterna för att hålla ihop dem. Ena halvan var
fast, fästas vid korgens sidor med stältråd. Andra halvan kunde öppnas
fritt för gångjärn fanns märken av stältråd, kallade "Lehane".

Vid Högåns tillverkares och sålars ett slags av lera tillverkade
flaskor, eller som de kallades: brukor (På folkspråket: "Lånsekärl".)
Det fanns två slag. Det ena rymde $\frac{1}{2}$ stopp och voro i regel gulglaserade
Det andra slaget rymde ett stopp = 4 kvarter = $1\frac{1}{3}$ dels liter. Bland brukarna
vara brunglaserade. Båda slagena hade vid ena sidan, intill den korta
halvan, ett rätt groft öra. Fotslets tjocklek var överallt fullt centimeter tjock
med botten ännu något tjockare. Fotslet bands en rem av snott bast
eller läder i form av en stor ögla som slängdes över en axel så att
man kunde bära brukarna på ryggen. Användes att ha mjölk eller

vatten i, med sig på arbetat ute i ångar eller på skogsarbete.

Till de store "Stopakrukorna", som ofta togs med till stau att köpa hem brännvin i, brukade man göra ett slags korgar, plätade av skelade och skurede, fina granviter med sprötan av raka buskillingar = rotskott. Ibland var botten plätad. Men oftast av en $\frac{3}{4}$ tum tjock bräda rund och med hål runtom för sprötarna. I en lag 5 a 6 nerver på botten väl anpassade så att de finge rätt hårt tryckas ned för att ej själva falla därifrån. I överkantens motsatta sidor vreds tvänne sprötan omkring varandra så att de bildade två öglor. I dessa sattes ett läderband så att korgen med flaskan kunde liksom i llockkorgarne bindas vid häckastangen eller bäras på ryggen. Korgen gjordes så stor att man kunde pressa ett tunnt lager fint starrhå eller mossor mellan flaskan och korgen för att ta emot inträffande stötar. Namnet var bara: "Flaskekorg". När Listerborna vintertid hade "korgille" på byggnadstimmer från Gingsjömåla eller Löberget och bjöd ihop de av sina grannar som hade hästar att vara med. Sågs 2 a 3 av korskennerna ha en sådan korg med full bruka brännvin hängande på ryggen för att vid

huvningen, och sedan vid "fustebeten" = (rasteställen) ta sig en "bläcka"
Mången gång med den följo att när de kom utrust Morrum fick hästarna
gå själva. Korvängen låg fastbunden ovanpå lasset för att ej trilla ner!

För tillfället kommer jag ej ihåg flera korvtyper, avseende att bäras på ryggen.
Någon enstaka fiskekubbe eller färsare som var: "Stökhäntor i fingrana!"
= (Händer i småarbeten) kunde göra sig en korv på ovanlig modell, som
han för eget bruk använde. Men sånt som endast var tillfälligt, kan ej
omtalas, utan då det blir fråga om kuriositeter.

Väskor, såväl av garvat läder, och isynnerhet av hembredda Gräv-
svins-skinne användes både under arbetet i skogarna, vid jakt och fiske
och ofta även vid stadsfärder till att ha fört och främst matsäck uti
och även att ha andra "småpinaler" i. Läderväskorna syddes i regel
av byskomakarna. Men Grävsvinsväskorna sydde man ihop själv.

När skinnet "tanats" och beretts, mätte man från nospets till svansens
början skinnet i tre lika långa delar, skinnet på hugruort samt
mittstycket fick hänga ihop och nedre delen skars ifrån.
Den sista del blef till framsida men sattes med svansändan ner

Och det andra stycket med den avskurna ändan men halsskinnet blev
ovanpå väskan och nosändan viktes neråt så att den blev lock.

För till man ha väskan mycket stor, tog man ett tre tumms brett stycke
läder av svart garvat kalvskinn och satte till botten och sidor. Men
för det mesta nöjde man sig med den storlek grävsvinsskinnet gav.
Man fodrade gerna väskan med vår för att icke skinnet skulde med-
delha någon elak smak på maten man bar i den. Hopsgningen gjordes
med trestängad tvinnad Lintråd eller helst "beckrisp" = (becktråd). Till
bårren togs svart läder. En kortare stump vid ena sidan med sölja
Och från andra sidan en betydligt längre bit var i slagets håll till
skjottomen med en huggpipe. Och så var väskan färdig. Jag har tyckt
en sådan av den första grävling jag sköt, när jag var 7 år gammal.
Numera ses icke några sådana längre. De är icke fina nog!

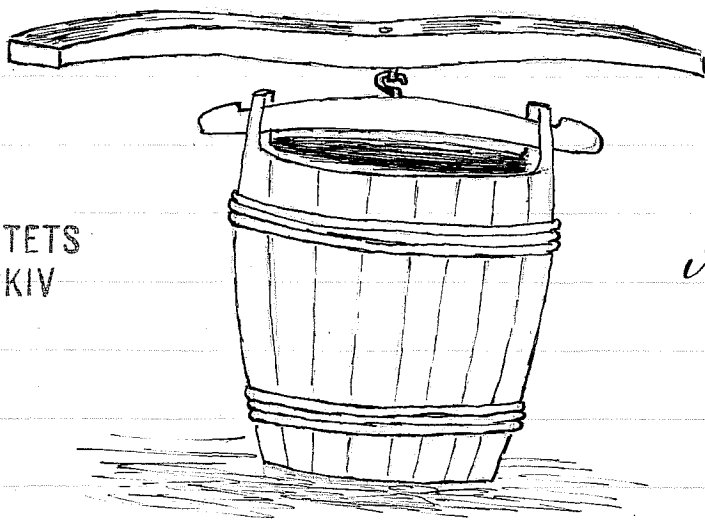
Av sjöfågeln Lommens skinn blev utmärkt vackra och mycket
sterka väskor. Skinnet är segt som läder, och fjädrarna sitter så fast
även sedan skinnet beretts, att den snarare brister av, än den lossnar
ifall man försöker rycka loss någon. När fågeln skjutets

flödde man sån hel. Man skar bara upp så mycket i gummen att det gick att kränga ut kroppen. Derpå användes skinnets så att fjädrarna kom inåt, och skinnets spändes så hårt man kunde på en tillräckligt stor nog "tanen". Kottsidan impregnerades av en blandning bestående av två handfulla råvaror träaska $\frac{1}{2}$ fjädrar snus och arsenik här, en bit så stor som en sockerärta. Alltsammans röddes ihop till en gröt fuktad tillräckligt med kokhets vatten, samt gneds hårt in i skinnets. Sedan fick skinnets sitta på "tanen" tills det fullkomligt torkat.

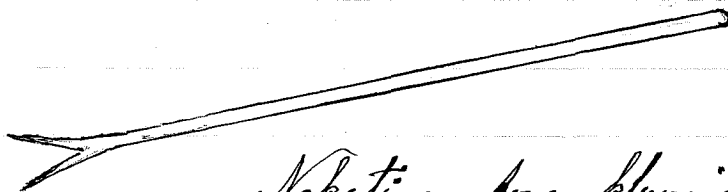
1) Höbågar, = Höbuor. Tar ett slags bärrörskap, som förr fanns i nästan varje stuga. Och ännu användes den på ganska många ställen i skogsbyggen. Denna bar man höet från ängarna in i höladorna = Ängslador. Och på småställen där man ej hade dragare bars hömet såren in i lagarna. Bachstusittarna bar hem bräken och mossor att lägga i svinstian. Och på större gårdar där det fanns dragare tillräckligt, kunde hända att på deras svogiland något avsnitt var så stängt att det var omöjligt att komma korande dit, utan såren måste med höliga bäras bort till någon bättre tillgänglig plats på brönen, där såren krakades, och dit man kunde köra.

Oke. Tärmed man bar körer på nacken förekom ofta. Vattenkällorna lägo ofta långt från husen, och då beqvämde man gerne oke att bära hem vatten med. Och murarhandlangarna hade allti oke att bära bruket med. Dessa sednare använder oken här till än i dag. Oken gjordes helst av björk eller lönn. Dessa två slag voro både lätta och hållbara!

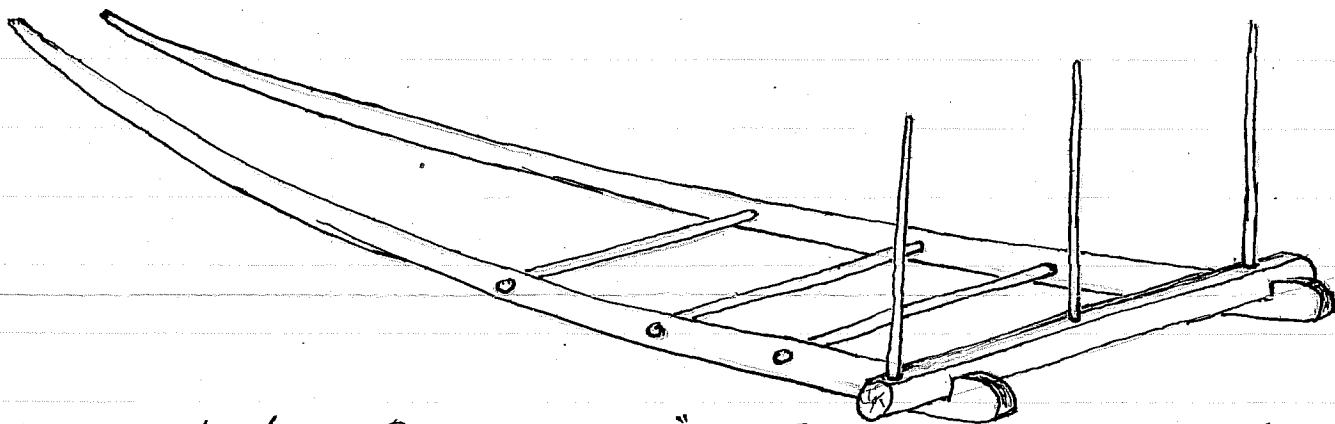
Råstängen. Här kan man säga, en nödvändighets sak hos både rik och fattig. Med denna bars vatten från brunnen eller den arlagne källan till köket och ofta till kreaturen i lagårn, då gårdplanen var glatt av kalis. Mjölkken bars på samma sätt här från lagårn. Och från beteshagen hem. Den två korna mjölkares i hagen, och ej överses hem om korrarna. Och om bonden var försiktig då han ämnade: "kolna rössel", ställde han allti om att samla vattenår som möjligt fanns till hands vid sörgen. Ifall eleven möjligen skulle gå över och in i skogen. Vattenså och råstäng äro samhöriga. Den förra har nödvändiggjort den sednare. Men den ursprungliga råstängen bestod av en rak grov stake som jag ofta såg användas i min barndom. Stång med träslä och lekane är en sednare uppfinning. Om den uppfunns i orten eller infördes från annat håll är okänt.

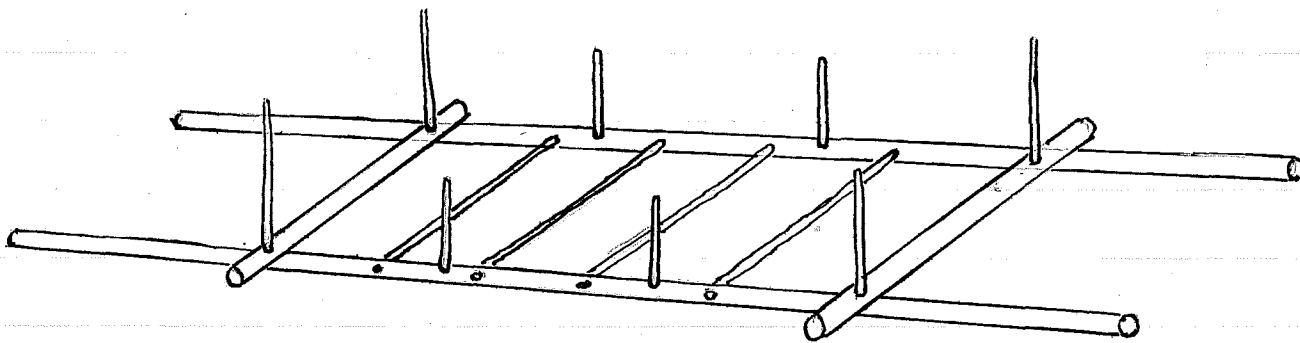
Vattenså, med
Fästing och träslå

Nokatjua, Av en klynning avenbok.
Tre alnar läng = 180 cm.

Hösläpa, På folkspråket: "Hövrätten". Av färsk björksläm
8 till 10 alnar läng

Höbår, av torrt lätt aspträ

5 alnar läng = 3 met. 26 a 28 tum bred = 65 a 70 cm
I våra orter hade man icke fötter till höbåren.

"Höbar". Åtskilliga holmar i Mörmsån samt en och annan sjö med
sänka stränder. Måste ännu höst bäras i land, eller släpas i land
med hästsläpa. För förekom detta rätt ofta förrän de många hären
orkats eller utorkats. Släpmåla sjön i Ringamåla s.v., Torrlaves
helt och hållet för ett 30 tal år sen så att här kan numera höst bäras
ut till torrk på platsen. Förut sågs både bärar och släpor vara i bruk här
på sjöns icke obetydliga yta. I våra dagar är det endast Kalvön. Eluta
som här släpas i land med hästsläpa 10-12 parlast pr år. Höbärens
och släpans utseende synes å teckningen, bättre än med beskrivning.

"Klovja". Har förekommit på vissa ställen fram på 1840 talet
Enligt beskrivning av de gamle lades bästrep över oxarnes ryggar
så att djuren fingo bördan fördelat ungefär lika å bäda sidor. Sedan
ledes djuren med bördan längs stigarna genom markerna till närmaste
framkomliga hövåg, där börderna hade bytt skjul i vilka de förrare
såväl de klovjare varorna som sina hövredskap med vilka varorna sedan
transporterades till stam. Långbova bönder hade sina "färaskjul" vid den
härav namngivna "Långbovalien" å Nona Hoka egor, där väg vidtog.

Och Ebbarp och delvis Bökemåla klotjare ut till "Boinsvat". Ett nu
odlat område. Men så ett ofantligt kärr å Ryssel. Något norrmannskan
En gammal man Mathis Olsson i Ebbarp har varit med om att klotja
den sednare vägen. År nu så sinnesslö att han ej kan tala om något så
att man kan få riktigt besked om hur det rätteligen gick till.

Självdöda djur, var det förr, Rackarens göra att ta hand om. Bonden eller
hans dräng körde (=släpade) för det djuret, om det var en häst eller nötkreatur
på en gammal vagnbotten, för tillfället apterad till släpa, ut på byall-
manningen der Rackaren tog huden av djuret. Derpå slogs en rämsman
om djurets hals med en ketting, varpå karavren släpades till någon avsides
plats i skogen der Rackaren lossade snaren och körsvennen vände hem
Från der djuret låg i lagård tills det lossades i skogen hade en Christen
människa alldeles mistat huden om han bara med en fingerspets rörd
vid djuret. Själva huden togs av Rackaren till garvaren Detta var på
många ställen praxis ända fram på 1870 talet. Var djuret får
Get eller svin slogs snaren om båda bakbenene och kördes med hull
och hår till skogs, där råvar korpar och kråkor tog hand om det.

I den fattiga Blekingeska skogsbygden var förr, sållan någon egde en häst förkom icke mycket ridning. Men i utbyggden var bättre ekonomi rådde förkom väl sällan något bröllop utan att hela brudstassen red till och från kyrkan. Någon smiddelare skrifvar förre nog kunna ge bättre besked om dessa festligheter än jag, som endast tillfälligt hört om omtalas.

När harven skulle förslas till och från de närmast gårdar belägna åkrarna använde man sig av: Harvsläde = Harvsläp (Båda namnen brukades). Men till odlingar längre bort lassades harven på vagnen. Vagn hade man med sig överallt, tillvols för att deri ha fövor till odlingen. Och dessutom tog man efter slutat dagsarbete vanligen ett lass skogsprodukter av ett eller slag med sig hem. Harvslädens utseende se: teckningen.

Drögen. (På folkspråket: Drätten. Var ett på alla gårdar förkom = manns köredskap. Som ännu användes de vintar snö finnes i smycket att det är slädför. Drögens beståndsdelar "voro": Medarna, oknastinnarna (stundom kallade: oknadubbarna) Oken, mildstakar och skaklar. Oran på låg "veahäcken" med horisontala grova stavar till botten mellan häckasarna samt upprätt stående stakar, bonade genom åsarna upp och ner.

Medarna voro av 3 tum tjocka 9 till 12 tum breda boteplankor. Ibland voro dessa sågade, ibland klypta och bilade. Dubbarne voro sega Ekenekar. De s. s. Sege rotänder av sega småeckra ekar. Stundom hade man istället för surkar 14 tum långa 6 a 7 tum breda 3 tum tjocka boteplankor som med trädrubbar naglats fast ovanpå meden, under okenen. Okenen voro av björk, 3½ a 4 tum tjocka 6 tum breda när dubbarne borrats igenom. Något smalare på mitten samt smalare i båda ändar. Och gingo 8 tum utanför medarne. Tre tum inna för ändarna var ett hål var i korta målstakar satts ner som hindrade och häcken att glida åt sidorna. Avståndet mellan medarna var precis lika i båda ändar. Någon envisades att ha dem något bredare i bakändan. Men så spårade de illa, och gingo högre. Häckasarna voro 4½ a 5 tum i fyrkant, av björk och bara en vid varje sida, sammankallna endast av de grova bottenbjörkarna som togs av grova grangrenar. De stäncade häckastakarna voro av Eke eller grån med 1½ tum diameter cirka meterhöga. För och bak var häcken öppen. Skacklarna voro av seg björk. På underskant framtill, var på båda medarna utiågat ett 12 tum långt hak, avsett

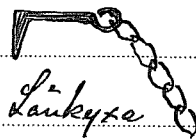
för skackelus ända Genom skackeländan och det återstående av medem
gick en grov nagel, och så en eksurt. Och denna enbart var det som
hela pårestningen vilade på när oxarna drogo lassen. Men så brukade
den ha två tumas diameter. Drögen användes knappast till annat
än att köra ved på. Götsel körides nångång ifall snön låg till långt
fram mot våren. Sommartid brukade de klumpige drögarna ha sin
plats i Bastuskjulet. 6 a 7 st på stora gårdar såsom Norra Hoken.

Obs: Med drätten körides yttre sållan något lass ända till stäerna. Detta
körredskap var avsett att endast begagnas till att som det hette: "Drätta
fram vren te väja" = (till för vagn farbar väg) "Drätta vren i marken".
Drätten och oxen hövde ihop och passade utmärkt isammån. Med oxar-
nas försvinnande försvann också drätten. En och annan har nog ändrat
drätten! Försett den med styrstång, och anordning för tillkoppling av svän-
geln med sina draglinor. Men ett granskande öga ser strax att detta
obäklige släpredskap och hästen alls icke passar ihop!

Spiror = Mastträn, Kölar till fartyg. Skeppsrör och stora bjälkar
Släpades på så kallad "krok" ut ur skogen till farbara vägar

Var terrängen särskilt oländig, hände att de största träna fingo släpas fram kilometerlångt med tvänne fyrskennade taljor, som gjordes fast i hästammar så långt före släpgovset som taljan tillät. Först på bättre lokal kunde man börja använda brocken. Denne var en ena grov skackel. I storändan försedd med en Eksverk 9 a 10 tum lång, 2 tumns diameter. För denne var utsläpgovsets storända borrar ett hål var i sverken stacks in. I skackelens framända var ett annat hål för tisteln. Och i tisteln var fästad ketting, efter ketting till de 5 a 6 par oxar som med förmodat kraft skulle försöka släpa fram de väldiga träden. Symmetrisk "Kolarna", av bokträ 18 a 20 alnar långa huggna med bils till 16 x 20 tum i fyrkant, vora som blyklumpar. Ofta gick brocken sönder, eller brast kettingarna. Var det skarp köld hade kettingarna svårt att hålla. Korta träklumpar kastades på tvären i snön inunder släpgovset för att glida fram på. Hade det blivit skare på snön gick transporten lättare, men var då ytterst farlig. Kom ett sådant stort träd i glid uppe på ett backkrön, var ingen makt i stånd att hejra den i farten. Många människor och oxar fingo benen avslagna. Djuren tycktes förlora faren! Än en, än en annan oxe uttöle ett klagande bölande!

Till transport av bjälkar, bilat timmer, iägstöckar = (På folkspråket kollar) hade man ett släpmedel kallat: Hammel. Den bestod av själva hammelen ett okeulikenannde trä av segbjörk något mer än meterlång 5 tum hög och i båda ändarna 6 a 7 tum hög. Nästan rak på överkant men med rätt bra upphöjning på underkant. I vardena ändarna satt under till en skackel här kallad "Hammelakro" Genom skacklarna och hammelträet satt en grov inbomad eksurt. Och i överkant nära ändarna stor till reusta en längre målstake (nämnersida) med vilken man balancerade lasten till höger = (främmersida) satt en bara alustång målstake som gerna högs tjockare i överändan = (olubblikenande). Denne kette: Länkaknabb orsakar att man brukar använda den till att slå fast länkyxan med så man fastgjorde lasten. Mitt på hammelen akterkant var inslagen en grov järnögla i vilken satt en grov järnring. I denna stacks en 4 a 8 fot lång rätt grov ketting med en mindre järnring i ena ändan och en länkyxa i andra ändan. När man lastat 1, 2, 5 stockar, berodde på hur stora de vore. Slag man kettingen runt om stockarna. Trädd så länkyxan

Länkyxa

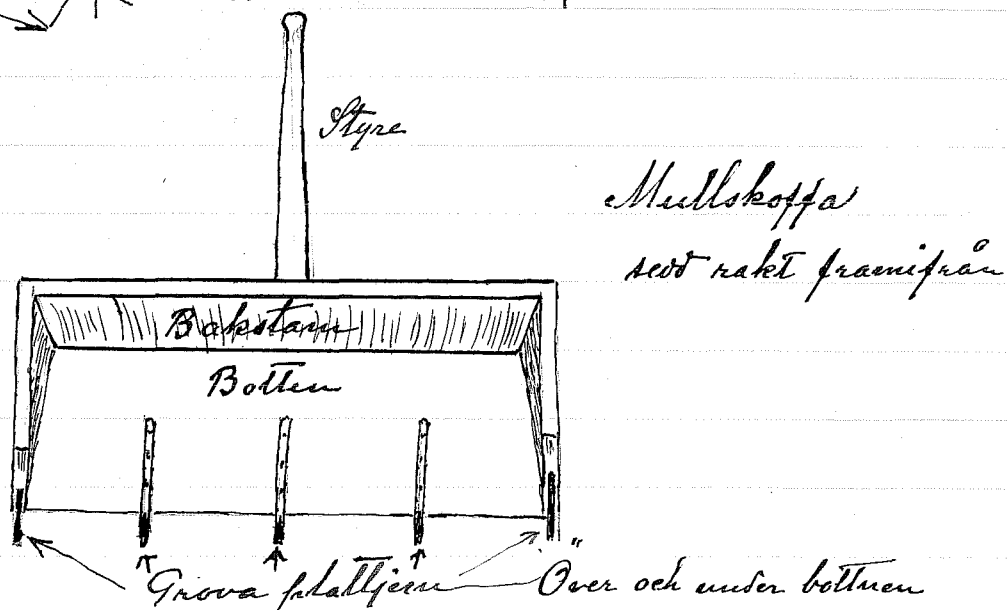
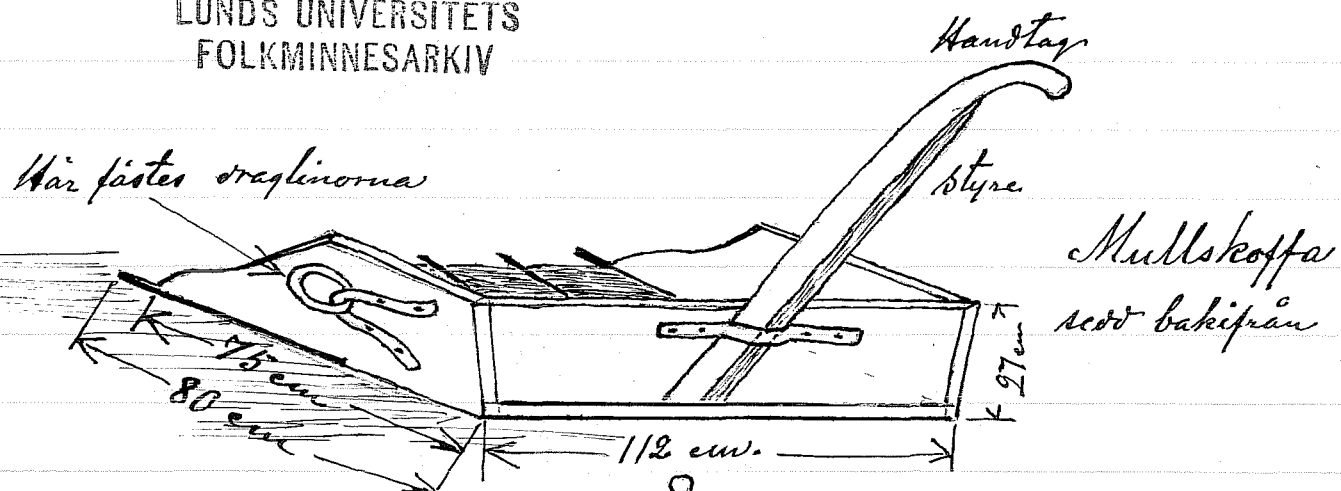
igenom ringen, drag åt så hårt man kunde satte så länkyxan igenom den mårna som var närmast ringen, och med länkekamken slogs yxsån in till halva sin längd i någon av stockarne. När oxarne började dra sträcktes genast länken så att stockarne lågo kvar. Det säger sig sjelf att stockarnes bakre ändar släpade på marken vid detta förslingsätt. Var det nu i tillräcklig mängd, kördes stockarne med hammel ända till sägen eller till något större vattendrag på vilket de sedan kunde flötas till sägen. Det gick med hammeln som med Drätten. När på 1890 talet de sista oxarne försvunno, var hammeln till nytta. Visserligen har den fått en arläggare kallad hästehammel, gjord av två 75 cm långa bökplanka precis som en drätt med stjärstäng och anordning att koppla till dragremmarnas svängel. Men detta missposter passar varken till marken eller hästarna. De gamle släpvedskapen hade under århundraden äroats och fullkomnats så att de passade bra till både jordmän och oxar. Deras arläggare på hult omarbetas innan de passa med hästen som dragare. Varken drätt eller hammel av gamla former kan köras med hästar.

Ett annat släpvedskap som försvunnit är: "Mullskoppan". Vilken

4919.

2/a.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Måtten togs den 16 October 1936 å en gammal Mullskoffa som fanns
bland gammal bräde, hos Ernst Klemetsson Björnemåla, Åsarnas s.v.

under mossoslingens tv., var ett redskap. Särskilt ansett att från rikena
bortforsla de stora mängder uppkastad jord. = (Gropavallar) som fylldes
ut på mossens odlade yta. Mullskoppan bestod av ett ihjelpuxet något
bökigt stycke med handtag av björk. Stäm, låga sidor och botten av tälte
1 tum granbräder samt olika slags bestag av jern som närmare synas
på teckningen. Från en ögla å vardera sidan utgick en kedling förlängd
med en grov sladd som fästades med andra ändan i oxsket. Redskapet
som var mycket effektivt för sitt ändamål, har försvunnit ur bruk
finns nu endast någonstans att få se som en gammal relik!

Ett annat slags släpa, som ännu i stor utsträckning begagnas är:
"Stensläpan" av vilken fanns, och finnes två slag. Den ena bestod av
en klynnig björk som vidgade sig brett. Kärnan klynnan borde vara minst 5
tums diameter i lilländan. Den sammanväxta ändan vatte framåt och här
satt den grova jernring i vilken draglinorna borde fästades, klynnorna vore
ovanpå klädda med 2 tum bök eller björkplank och på dessa lades stenarna
som skulle transporteras. Andra slags släpan bestod av tvänne breda
3 tum tjocka bökplankor 4 och 4½ fot långa, Låga kant i kant med

varandra och hade ovanpå tre st grova plattjern fastade med nitnaglar som
gingo igenom plankorna. I förändran, som något rundats satt ett groft
halvrent böjt järn var bakre plattare ändan fastsatta med två nitnaglar.
I detta järn fastades dragbrocken. Skapen höres nästan bältra med hästar
än med oxar. Och användes överallt der sten skall transporteras.

Vid nybyggnaden var det ofta så: Att timmer och bjelkar lägo upplagda
i högar, vitt spridda från varandra. Fanns inga dragare hemma och man
skulle ha fram några stora tunga bjelkar brukade man koppla af från bak-
kärran på en vaggn, lägga bjelken i ungefär jemmivikt på kärran. Slog ett
rep om bjelken något framom kärran. En man på vardera sidan tog var
sin repända över axeln och höll stramt fast med ytterhänderna. Ytter-
armarna omstötte bjelken. Och så drog vi, och styrde bjelken på samma
gång. Övrigt manskap gick bakom kärran och sköt på. Detta sätt
att forsla fram våra tungor kallade vi att: "Köra snälskjuts".

Kärror och Vagnar.

Här och där fanns arbetskärror med kasse och bara två hjul. Men
de fyrhjuldiga fordonen voro de mest brukliga här i orten.

När man högg till hjulstockar till kvarulijel och marken där trädet föll var för brant att kunna lägga träet ordentligt mellan det bilades till, hade ofta att man gick på korta rullar transportera träet till en jeun plan. Att rulla båtar över ett nås har här icke brukats. Såväl kobbekas som den byggda ekan voro ej tyngre än de togs med handkraft.

1) För transport av tjärtunnor, såväl i marken som på väg till stan hade man så kallade "Lådor" = Två st runda granar, skalade och väl kvistade, hopkäftades med fyra grova runda granstörar som bonades in i båda äsarna. Tunt så breda gjordes de att lådornas sidor äro nätt och jämt passade mellan krekkläpparna på vagnen. Äsarna voro sju alnar långa. De borde rymma 5 tunnor i rad. Tunnornas sidor låg i kläm mellan äsarna och kunde ingenstans komma. Hjäklar och vagnbotten placerades löst ovanpå för att kunna åka i på hemvagnen.

Närongång åkte man på de tomme lådorna hem. Och det påstods att den som åkte på så sätt, fick inte förstopning de första 14 dagarna efter en sådan färd! /

Stenbjörnar var tunga klumpiga tingster som man har använt i

Stäverna ån på landsbygden i Selva björnen var hopsatt av tre till grova
 självvuxet krokiga björkar, huggna fyrkantiga mäste och hålla 6 x 7 tum
 räckte träet till topp och 7 x 7. I förändan lades en lika grov men blott
 18 tum lång fyrkantigt huggen björkstock emellan och yttre långa stockarne
 Och förbandes med dessa med både jernband och ett par bultar med muttrar
 I mittelstycket borrades ett hål så att man kunde släppa ner björnan
 på lebanhastprinten som stoo rätt upp ur förkärans mitt och som sedan
 höll björnen på sin plats. Något från återändan sattes ett lika groft trä-
 stycke som med grova tappor gick igenom och långa sidostycken längden på denna
 anpassades så: att björnens yttre sidor passade precis mellan bakskärans krok-
 käppar. Den, som höll sig med stensbjörn lät oftast göra särskilda grova
 kärror med grovare gods i hjulen ån på vanliga arbetsvagnar. Men det
 gick mycket väl att nyttja vanliga vagnskärror till björnen. Det var ju
 axeln och ej kärnan som fick påfrestningen. På stengator, vägar med
 knacksten eller i stensbrott med mycket skrävel var stensbjörnen bättre
 transportmedel ån släpan som här fört släts upp. Men på annan
 mark som ej var för stenig hade släpan förträdet.

Skottkärror sådana de förr gjordes och användes i bondgårdar och torp. Var det klumpigaste, och efter sin storlek det mest tungskötta redskap som fanns i bondgårdarna. Men ett sådant åbåke fanns i varje lagård till att köra ut gödseln med. Yttersidorna bestod av två, vanligen $1\frac{1}{4}$ tum tjocka och 12-13 tum breda furubrävar 7 fot långa. Stämmanne av lika tjocka och breda brävar, gick med långa tappor igenom ridsbrävarna och ett par tum tum utanför på varje sida. Dessa långa tappor satto pinnar 3 tum långa fingertjocka som höll ihop kärran. Ånans sammansättning fanns icke. Hjulet var proportionvis stort med utskurna grova löter och tycktes för ögat ha fyra ekar. Men i verkligheten var det bara två, som voro så långa att de räckte från den ena yttercirkeln till den andra. På mitten skars hak in till mitten på den som grep in i varandra. Ekarna gick således tvärs igenom axeln som hade hål tvärs igenom. För att kunna sätta ihop hjulet var på de två sidorna av axeln, hålet rubbade så brett som ekarna och när man satt ihop ekarna slogs en bit i det tomma hålet som höll ihop hjulet. Ekarna voro dessutom tappade in i Löterna. Hjulet var försatt med ring av järn. Och i var ända av axeln slogs in en tre tum lång järntapp.

Mitt under botten spikades en grov rävel och stap på denna ett järuband som räckte tvärs över botten och böjts upp till överkanten som den greps om.

Ett annat slags skottkärror användes att köra sten med en otlingarna. Dessa voro händigare gjorda. Två st. krokruvna björkar högs till så att de i storändan (Nedra ändan) blevo 2 tum tjocka 4 tum breda. Uppåt smalnade de alltmer så att de blevo lagom att hålla i. Runda och gott $1\frac{1}{2}$ tum diameter. Ljusa ändan bildade en grövre, något nedböjd knapp. Längden var 3 alnar. Bredd mellan skamlarna 25 tum vid hjulet, 24 oppvid handtagen. Hjulet av precis samma konstruktion som lagorns "Mötkärra". Men icke så stort. Högst 16 tum i diameter. I skamlarna satt smida jernrör som axeltapparnaingo runt i. Närmast bakom hjulet var ett tvärträ $4\frac{1}{2}$ a 5 tum brett 3 tum tjockt, som både hade tapp igenom skamlarna och en tumstjock nacke ovanpå dem. En skruvel genom alltihop höll ihop skamlarna, längre uppåt skamlarna var instämde 3 a 4 st tums tjocka. Tre tum breda "ekskier" = lister. Alla hade skruvar genom ändarna och skamlar. I främsta tvärträet stoo tvorne korta grova gransrenar inbomade som med övra ändan listade något framåt. Hjulet, skiorna

och andra delar av skamlarna bestroks med vass träfärra, och med samma
vassa smorres axeltapparna. Dessa slags kärror hade en mångsidig använd-
ning! När brännstovven å torvmossarna skulle tas in i lagorna kördes de
in med sådana kärror sålänge torvhöjen ej var högre, än man orkade köra
kärran upp för landgången. Vid detta arbete hade man en stor plåt av kasse-
som band fast ovanpå kärrans skior. När en torpare huggit en ved ved
på sin sovjä, och marken var så stenig att han ej med korna kunde
köra den drifva, högg han en siva på några grannar plåtar. Lade så den
ena grannen efter den andra över skärovet = stauramlät. Och körde ut veden
med en sådan kärra. Men då hade man slushöja pirnar i framänden
istället för de korta vid staurkörseln. Det fordrades god balanseringskonst
att köra kärran fullastad med ved på en platta som stundom icke var
mer än 6 tum bred. Man hade bara ett trå att köra på såsom landgång.
När skutskepparna vid Matvik och Guörvik lastade fannas ved i sina
skutor, hade man lika kärror att köra veden ombord och tippa i lastummanet.
Såväl den ena som andra slaget kärror voro i bruk långt före min tid.
När de först kommo i bruk fanns ingen tradition om.

Ett slags hjälpreor kallade: "Fattigmanskärrör". Med bara en skammal och ett litet hjul i främre ändan var mycket i bruk förr och användes på många gårdar ännu. Numera, endast att forsle mjölken på lagren och till mjöllehallaren. Förr hade den mångsidigare användning! Nuförtiden göras dessa hjälpreor av tvättnes furuplank, med något större hjul och endast 7 fot lång stång. Men förr gjordes de lite längre och av annat trä.

En rakstammijs aspe höjps omkull, skadas randvis, så att flera strimmar bark fick sitta kvar medan den torkade och ämnet togs gott en almlängre än den skulle bli färdig. Allt detta för att förhindra sprickor som skedde! När den blev torr skars den 8 fot lång. Tre alnar långt höjps den $4\frac{1}{2}$ tum bred. Tjockleken höjps 2 tum tjock de nedre 15 tum. Det öfriga bara $1\frac{1}{2}$ tum. Översta ändan rundades till 2 tum diameter och själva ändan formades nedåtbojs, så mycket trädets grovlek tillät. Två klaffar av ek, tunnstjocka sattes fast med tränaglar, en på vardera sidan vid merändan på stängens tjockaste ända, lika breda som stängen och så långa att de förutom de 15 tum de följde stängen gingo sju tum utanför ändan. Tilländ något mer. I denna blyka sattes hjulet, hel trilla av ek lika tjock som stängen.

Med en diameter av 11 a högst 12 tum, utan jernring och med endast en rund ekspinne av $1\frac{1}{4}$ tum diameter till axel som gick helt igenom båda klaffarna. Två trätröjor av stängens längd från hjulet näknet borrades igenom stängens tunna spinnar som gingo ut 6 tum på varandra sidan och spinnarna sattes en halvval från varandra. Två ska med bastrep början fästas så att de hängde under stängen men hölls av repen stramt intill stängen så att de ej "slinkade" = (svängde). En alu ner från överändan borrades en lång grovare pinne igenom stängen som gick 15 tum utöver varje sida. I denna höll man en hand i var ända. Och styrde och höll balansen på samma gång. Till de enskilda torpen fanns sällan annat än gångstigar. Men de skulle vara "svåra" om man inte kunde ta sig fram med fattigmannskärran. Kom man till en bäck där man i vanliga fall, hoppade över på stenen. Lätte man kärrans hjul i botten av bäcken, höll stödig i spinnen begagnade sig av kärran som hoppstäng och överkommen drog man ekspaget efter sig och fortsatte på nytt. Otaliga böror ha försatts på så sätt!

Det sågs att hjulen på träaxlarna voro avskurna skivor av en stor chertsten. Men sådana ha ej funnits i bruk i min tid.

Allmogens arbetsvagnar.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 31.

Arbetsvagnar med alla tillbehör bestod av följande delar:

Förkärra med hjul, vagnbörssa, styrstång, språngbuss och lebank med krokklappar. Kort eller långlängta som höll ihop båda kärrorna! Bakkärra med hjul, krokklappar och rönnerygl. Överpå kärrorna: vagnbotten, häckar med förstam och bakstam samt akbräva. Överpå häckarna: Höstkassett!

Låt oss börja beskrivningen med hjulen. De viktigaste av vagnens många beståndsdelar. Navet av en hel seg stam av masurbjörk, har i mitten ett ihåligt gjutjärn kallat: Hjulbörssa med större öppning i inre ändan och å två motsatta sidor utåtpå försett med små upphöjningar = flänsar som gör att det sitter stadigt i navet och icke kan snurra rundt. Börssan går något innanför ändan på navet på inner sidan. Och på ytterändan är den så kort att muttern på hjulaxelns ända är helt skjild av navet. Vid reningen till ekarna, där man först en linie rinkel över centrum på navet från ända till ända. Från denna linie delas med cirkel noga alla hälen till ekarna. Varje framhjul har 12 ekar och 6 löter, så att varje löt omfattar 2 ekar. Ekarna av härnek eller Ask fördras att ligga till tork i ett par år innan

de anses torra och håra nog att sätta i hjul. Nedra ändan (hufvet) ritas och sågas efter mall så att det passar: "Som då vore vöjset ihop". När alla ekrarna slagits i navet, "hårt som bara där"! smurras hjulet runt i hjulbänken och ritas av till sin längd der de nackas. v. v. s. hak sågas i ekrar på både inner och yttersidor och tappren som skall gå in genom löten formas till. Löterna sågas efter mall ut av björkeplank och borras. Som nu ekrarne få längre avstånd emellan sig utåt ändan än vad de ha vid nacken och följaktligen vore omöjliga att få löten på tar man en kort stroppe, slår denna om de två ekrar det nu gäller, sticker en käpp i stroppen och vrida runt några gånger. Denna pressas sedan ändan ihop och löten går lätt att få ut. Nu ser vi att alla hjul, ha en viss lutning utåt med yttre ändarna. Detta kallas: "Skränka". Och har till uppgift att göra öppningen större i överkant så att utrymmet i häckarna blir större. Vi kan föreställa oss vilket tankearbete det förbrats för de förste vagnmekarna att finna just den punkten i lutningen som medgav största möjliga utrymme utan att hjulets bärighet minskades. Meniskor utan teori, utan siffror och räkna ut något ut med.

Lötarna ha stum skara men smeden sätter en liten jernnagel genom skarven med bläck båda sidor, mot vilka nageln nitas. Utomkring hjulet lägges en ring av jern kallad "Hjulskena". Genom denna slås smidda spik som sättes så att de gå ned just i tapparna på skarvna.

Bakhjulen ha lika "skränkning" som framhjulen, men ha något större omfång, samt ibland 14 skrar och 7 löter. Ibland 16 skrar & 8 löter.

Löten av halbhjort trä "kände allmogem icke till, De kom först i bruk när Åboisabergs vagnfabrik började sin verksamhet.

Framkärren eller förkärren (Båda namnen användas) består av en grov 4 tum tjock nära 7 tum hög björkstam huggen i skarpkant Och här på undersidan en inhuggen försjupning var i axeln ligger Denne är av jern, fyrkantig på mitten Men båda ändar som gå utanför kärren så långt att de passar precis till hjulnavets längd är rundsvansad, något större inom kärren samt mindre i ändar så att den passar precis till den i hjulnavet sittande hjulbössan Och dessa ändar lutar ett par grader neråt Axeln är fast vid kärren med grova jernkrampor Förskant har kärren ett längre fyrkantigt 5x5 tums björkträ, vinkelrikt

mot härrträdet och anslutit i detta så att överkant av båda flyter jämt. Detta trä kallat "Vagnbössä" går ett stycke framom och ännu längre bakom kärran samt har i bakändan en horisontal genom hela trädets bredd gående gaffelformad öppning avsedd att sticka in "långspan" i. Framtill har träd = bössan en vertikal öppning avsedd för styrstången. Styrstången en rundhufvad björk något avsmalnande i yttre ändan men i nedre ändan med uttag på båda sidor så att den passar in i klykan på bössan samt där förord på båda sidor med järn som plattats på nedre ändan. Genom både järnen, bössans båda sidostycke och den i mitten sittande styrstången är borrar hål genom vilket sätts en fingertjock spjunt som på ena ändan har ett vitt platt hufvud i andra ändan ett litet hål i vilket sätts en $2\frac{1}{2}$ tum lång rubbel = böje sticka av mjukt järn, vars spetsar är så böjliga att man kan med ansträngning böja ihop den när den sätts in, och derpå lika lätt vidgas när den satts dit så att den ej faller ut under vagnens rörelser. Denna lilla tingen kallas: "Lönnspekta" = "Lönnsticka". Och finnes på flera ställen bland vagnens många tillhörigheter. Från hufvudet på

den nyss omtalade sprinten, utgår en liten ögla, vari är fästas en kort smäcker kettling, vars andra ändra med en mörna är fast i styrstängens så att när man sätter vagnen i vagnskjulet och tar ifrån den långa styrstängens behöver man ej riskera att tappa "Styrstänga-sprinten".

Precis mitt på framkärrens överkant. (På folkspråket: "Förakärren") satt rätt upp en fingerhöck järnribb, 3 tum hög, kallad: "Lebanke-ribb". Runt om denna låg en hemsmidd järnskotta, rundad och av 8 tumns diameter. På mitten var den nära $\frac{1}{2}$ en tock men tunnades av till intet i kanterna. Dubben fasthöll lebanken. Denne var gjord av 3 tumns seg björkplank. Mellansta träbjorden var 8 tum bred, mot ändarna avsmalnande till 4 tum. Vid båda ändar sattes tvänne så kallade krokhäppar som med tappor gick ner igenom hela lebanken. Krokhäpparna voro av björk 3×3 tum mest till i överändan $2\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$. Samt lågo på lut utåt lika mycket som hjulet var skräntet. På själva ändan av lebanken satt ett järn, blygt och plattat i nedra ändan var plattorna greps runt om lebanken, uppfåt var järnet fyrkantigt samt stod rätt upp tills det träffade ^{Krokhäppen} lebanken där det böjts efter krokhäppens lutning som det följde upp till ändan som det böjts.

om och fortsatte ett par tum neråt dess inner sida. Såväl i lebanken som i krokstämman var stöbjernet fäst med spikar och mitt på krokstämman satt en liten bult igenom remsan och jernet, med mutter på utsidan.

Genom att lebankan kunde vridas omkring ribben var man i stånd att vända förkärren efter vägens krökning, åt höger eller åt vänster.

Bakkärren. Denna bestod av ett bottenstycke av björk i vilket axeln var infälld liksom på förkärren. På detta stycke fästes "vagnstolyn" med för, så man hade gott om klynniga björkar att välja på, tog man sådana. Nu måste man göra den av två bitar, utgående av en 3 tumes björkplanka. Klynnan vatte framåt, var tre åtskilda vid kärren men förenades i framänden och sammanhölls der av en järnrampe som omslöt hela änden. Här var borat ett hål varigenom en järnribb satt ner igenom den inre liggande "långan". Bakom kärren bildade klynnans båda ändar en 4 tumes lång nacke som höll kärren fast. Överkant på bottenträet var utgående en öppning på sjöva mitten 2 tum högt 4 tum bred. Här skulle längan stickas in. Oran på bottenträet låg ett annat överträ av samma dimension som understycket och i detta sattes

brokkekäpparne, vars toppar gingo igenom hela träet. De bakre brokkekäpparne togas numera lika höga = (långa) som förkärrens. Men förr togs de ett godt stum längre. Avrieten härmed var: Emedan bakkeörren vid förthörning svängde mera hade bakhjulet samman hökassen bandt fast vid häckarna lät för att nötes av så man riskerade att hökassen skildes från vagnen. När nu brokkekäpparna voro något högre än häckastängen, gav de något stöt åt kassen. Å andra sidan var de svårare att lyfta stökar över när man skulle lossa sämna!

brokkekäpparna fingo stöt av ett längre fyrkantigt järn, vars nedra änden var inåtböjt och plattat med ett stort hål så att den gick in på hjulaxeln och den kvarhölls af muttern på axelns andra Jernet gick således utanför hjulet och det mötte brokkekäppen, här satt ett järn om änden som gick ett stycke neråt brokkekäppen inåtvänt och ett stycke neråt utåtpå och var i utåtranden fast vid käppen med en liten bult med mutter till detta järn var svetsat en ögla som omslöt öglan på det långa jernet Detta långa rätt upp stående järn kallas: "Rönnasyl".

Så ha vi längverna Vi kort häckadon hade man "Häcklångvä" Och när man hade långhäckar på användes "Långlångvä". De gjordes i regel

av flathuggna raka björkestammar. I främre ändarna voro de jeunt så
tjocka som öppningen i vagnboissan. Utåt mitten voro de groove. I bakändan
skulle de passa till hålet i bakkörren. I bakkörren voro borrade flera
hål för att vid behov kunna göra vagnen längre eller kortare. Ty man
hade en nagel som sattes ner igenom vagnbultarna och längoran och
hölls på sin plats av en lönnspeta. Denna nagel höll fast bakkörren.

I förändan på längoran var ett hål till en nagel som gick genom
hjulboissan och längorans framända liksom fasthållen av en lönnspeta.
Denna nagel hade namn av "öranagel" = (Öranageln)

Hela det nu omtalade partiet kallades: "Vajners innerre" = Underrede
brukade förkortas till: vajnröjet = vagnredet

Obs: I alla sammansättningar förades med träfäror. Och sedan vagnen
kommit från "Sonen" och blivit beslagen förades åtminstone hjulen om
det hela. Men många män och outälskade kunde förade hela vagnen
För av något slag på arbetsvagnar var ej brukligt i våra orter.

Av "öranröjslen" till vagnarna var: "Dynggjölen" = Dyngsäterna
de enklaste. Och av två slag, långa och korta. Båda slagen lika gjorda.

Botten, så bred att den upptog hela mellanrummet mellan krokstämman var snedhuggen på kanterna efter krokstämmanas lutning. Den vilade vridet på kärrornas överkanter och hade inreder, tätt intill bakstämman två rävar 1½ x 2 tum. Dessa gjorde att botten i försköt sig fram eller åter.

Ovanpå fanns nära förändran två lister 1 x 1½ tum, 1½ tum från var = andra, utgörande stöd för framstämman. Nära återändran hade man två lika lister till stöd för bakstämman. Längre fram vidtog här en förbättring = istället för lister, satte det en kloss av björkplanka 3 tum hög och 4 tum bred, med till haka spjett nedskurna hake för sidobräddarna. Klossen fästes vid botten med fyra 3 tums franska skruvar. Var görsle var så att den "fackade sig", låg den kvar mot denna höga kloss utan bakstäm.

Ville man ändå ha bakstäm, utgjorde klossen stöd för denna.

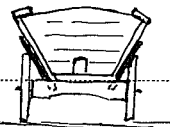
Sidobräddarna = (Siefjölen) av samma längd som botten och så breda att de räckte till krokstämman övre änd, vore snedhuggna i innerkant så att de slöts tätt till botten, på vilken kanterna vilade. Liksom på botten var lister för stämmanas stöd spikade på inneriderna som med sina rännor passade precis mot de på botten befästa. Stämman stodo löst.

nerläppta i dessa rånnor, endast för säkerhets skull, med i övre hönan befästhiga haspar som och sällan hakades fast. På siggjölens ytterkanter var båda sidor om bakskärrans krokspärrar spikade lister $1\frac{1}{4} \times 2\frac{1}{2}$ vars ändamål var: att hindra fjölen att glida fram eller tillbaka.

Tre timm från varje ända spikades en rävel av samma dimension för att hålla ihop ändarna. Varje fjöl utgjordes i regel av tre hopsatta bräder. Och på själva fjölens mitt 5 fot från varandra sattes två likadana tvärrävel. Och steunt mot dessa en snett långsgående rävel, med sudden vänd nedåt vid bakändan och mot överkant i förändan. Dessa hindrade bräderna att förskjuta sig längsät. Alla rävelar spikades med nitbar spik. Och på nitningen fördrades att alla ändarna böjdes halvcirkelformat först, så att alla spikspetsar vid nedslaget trängde in i träet. Utisvel i säckar togs oftast i siterwagnen ett på åkrarna. Och man körde till kvarnen med samma körtyg. Därför fick inga spikspetsar finnas som kunde riva hål på säckarna! Ännu förut på ryggsjöl har knappast förekommit de sista 40 åren. Men förut, då boden mera än nu tillvaratog gårdens naturliga tillgångar, genom att köra hem från egorna

hackat granris, massa, och huggna) torrade bräcken. nerfallet löv, mossjord
och myrstackar, att blanda i gödseln. Av vilket det mesta först ströddes
under kreaturen att ligga på. Då förströdes till dessa skrymmande men
lätta (ämnen mera utrymme) än fjölen gav. Kvarför man vid den nya
omtaltt snedrävelus använde, lät det tvärrävarna räckta över kanten cirka
sex tum och fästade en rävel på insidan som gick över lika långt. I
denne klyka sattes en lös bred bräda varigenom man fick betydligt
mera utrymme, här i överkant der fjölen var bredast. I skogsbygden
finns ännu några sådana kvar. Men i allmänhet förströas lunden att
sätta sig i skuld för konstgjörning, helare än ta vara på vad gården eger!

De nu beskrivna dyngriktarna användes endast hemma vid gårdarna. Men
i utbygden och en och annan bond i Mellanbygden brukade hemta all
gödsel som samlades på gårdarna i stövrarna. Varje bond hade ^{en} ~~en~~ eller
flera gårdar han hemtade affallet från. Detta var råförturen det bästa
jordförbättringsmedlet. Bonden fick betala viss avgift här för varje år.
Som det nu var belagt med böter att spilla gördning på gatorna, måste
särskilda körtyg göras till denna transport som höll riktigt tätt

Och sådana kassar kallas: "Dyngkistor".

Av spåntade, så kvistfria bräder som möjligt, slogs ihop en kasse, 6 alnar lång och så bred och formad att den så mycket som möjligt låg an intill krokstämman. Både bakstäm och förstäm voro något cirkelformade uppat. Och längs åt båda sidornas överkant låg en 6 tum bred bräda, spikad i kanten och stämmar. Över på denna cirka 1 aln fram från bakstämman var tvärsom birsten ett litet räck av bräder. Förselen var nästan alltså flytande och genom vägnens rörelse uppför och ned i dyngningen i massan. När dessa slog mot bakstämman sprutade massan högt upp. Och för att hindra dessa att slå över i gatan var denna lilla överbyggnad nödvändig. I bakstämman var en öppning intill med skjuthucka varigenom massan föchades ut. Både sidor och stämmorna fanns både på botten och sidorna i kantlister av björk, med mellantägg av tjärat papp (Teke asfaltipapp). Utvändigt av birsten var, vid ändarna, både sidor och bakre krokstämman, och på tre ställen i mittpartiet, också en på själva mitten spikade lister 1 tum 3/4 tum av seg björk gående omkring hela birsten. Utan på dessa var vid ändarna och på mitten

spikade rätt grova plattjern. Å mitten ursutom en lång grov hasp som
räckte tvärs över kistan, för att hålla ihop mitten. Efter kl. 6 om morgonen
fick ingen dyngkista passera stans gator. Och förut höllo nattvaktarna
noga tillsyn om någon av köarna gjorde något. Båtarna 5 Rigsbåtar varje
gång beforderades och uttogs av stadsfiskalen utan prut. Det var på timmar
sådan som dugde till att göra en absolut tätt dyngkista. Den kunde nog
hålla tätt med vatten. Men vinen presterade mycket mera!

De bönder som ej körde gårdar från stan hade inga dyngkistor. All hemma-
gårdning kördes i dyngkistorna. Och som sålman någon dräng kunde förmås att
köra sådana "Äkkor" fingo bönderna hjälpa eller deras söner göra det. Och ofta
fingo de namn härav Sk-t. Nisse, Sk-t. Yörse eller Sk-t. Kalle, var
verför inga ovanliga namn. Dock hördes aldrig av åtal här för!

När bönderna kommit på idén att ha urinkunnar vid lagårdarna
behöfves täta transportmedel för att forsla ut vinen på klöveråkrarna.
En och annan storbonde lät då göra så kallade: "Pissetömmor"
Av smala trästumpar gjordes ett tubliknande kärl, 6 alnar långt
med laggade bottnar. Hål öppnades för stappning från urinkunnarna

och i aktern ett hål med en lång träslugg för utlösnings. Längs hela kärlet satt tätt med grova järnband. Den kördes på vanlig vagga och gjordes så stor att den låg rikt ut mot krokstämman. De förkom sparsamt och lär väl ej motsvarat ändamålet ty de försvann efter bara några år!

Ett annat slags kistor som funnits långt före min tid, och som ännu finnas på varje bondgård är: "Påakistan" = Potateskistan. Till storlek, form och tillverkningsätt är den lika med dyngkistan. Hvad som saknas är bara det lilla överdräcket på bakändan. Lister = rävar, beslag, hasp på mitten och skjutskott i bakstämman. Allt finnes, fast arbetet ej behöver bli så noggrant. Användes att koka potaterna i, såväl från åker till hemkällaren, som sedan till bränneri eller stärbelsbruk.

Av "övanröjsten" återstår att onitla: häckarna & höstakassarna. Långhäckar och korthäckar hade samma slags material och gjordes precis på samma sätt. Det var endast längden som var olika!

Hvarje häck bestod av tolv till femton långa stänger = "Häckstänger". Helt av gran. Men på gårdar där gran ej fanns, hade man stängerna av raka björkar.

Huggna på 4 sidor till 4 x 4 tum. Man tog helst trä vid den storlek

att de efter huggningen ej blev fullt skarpkanta. Enmedan man i så fall fick hugga kanten något. Kanterna skulle vara färsare. Hvarj häck hade 7 lister av Ek. $\frac{3}{4}$ tum tjocka $2\frac{1}{2}$ a 3 tum breda. De satta två vid vardera ändan så tätt intill varandra att de lmnade gott plats till stammarne mellan sig. En satt på yttre mitten De ann nämnda ringo på ytterkant till ytterkant på häcken. Så hade de två lister som ringo 3 tum under nedre kanten av häcken och så långt från varandra att de kunde med de utstående ändarna gripa om bakårran. Och på detta sätt höll häcken på sin plats. Alla listerna hade en $\frac{3}{4}$ Ekpinne borrad igenom hela häckstängeln och som höll ihop häcken att den ej gick åtskild. På häckarnas mot varandra vettande kanter var borrade hål såväl 6 tum från varandra 2 tum djupa. I dessa sattes runda skalade pinningar, kallade: "spolar" av En eller gräv. De skars till sin bestämda längd. Ena ändan fördes in i nedre häckstängeln här. Varpå spolen böjdes krokig tills han kunde gå in i övre stängelhålet rätades så till och när de torokat sutto de bra även med stora lass ilagda i häckarna. Till stammar togs så breda bräder att de räckte till Ett litet trekantigt hak togs ut för nedre stängeln Ett hak för den övre Och ett

håll borrades i varandra ²andra straks utanför listerna här i stäcks en lös
pinne som höll stammen kvar. Denne pinne fick sättas i och togas ur
varje gång häckarna användes. Obs: Eklisterna till häckarna som
vanligen voro hyvlade kallades: "Skior" = Häckaskior. Och häckar
med stammar hette gemensamt: "Häckatygen" = Häckadonen.
Vagnbotten ville man om möjligt ha bara i en bräda $1\frac{1}{2}$ tum tjock. Och
den skulle vara 8 a 9 tum längre än häckarna bak till, så att man kunde
stå fritt med fötterna på ändan = "stjerten" så man blev upp på lasset.

Höstkassen; = på folkspråket: Höstakassen var en sving kortare
än häckarna. Men 6 tum bredare på varje sida. Ty kassens trärör
skulle uppbäras av övre häckstänger. Och kassens långstänger lägo
utanför. Derigenom rymsse kassen mera. Långträ och trärör voro
av gran och samma dimension som häckstängerna. De kallades:
Höstakassastänger. Långträorna hade 3 skior av ek, av samma
groflek som häckarnas och naglade fast på samma sätt, men voro
högre. Kassen var minst 3 fot = 90 cm i höjd. Men om man hade
starka oxar tog man den något högre 1 meter, så rymsse den

en flo sädeskanar mera). = (ett lag) För öfrigt utgjordes kassens sidor av spolar av knäpt 1 tumens diameter, insatta i borrhål i stängernas mot varandra vända kanter precis som på häckarna Kassens övre kanter stammar hade varerna två lodrätt ställda Ebskior som satts in nära ytterkanterna och på mitten ett kryss av tre små Ebskior som gick igenom öfre och nedre stängen Detta kryss förhindrade att stammen "slog slaksida". I stammarna hade man inga spolar.

När man la kassen på häckarna sade man: att man satte dit den ställde dit den Och likaså då den ställdes på marken hette det: sätta den på jorden = jorden. Men lades den på marken med ena långsidan hette det: Man lag! Man lade kull den.

Kassens hopsättning har under min tid undergått lite förändring: Ursprungligen gjordes stammar och sidor lika höga Varav följde att när sidostängerna i botten vilade på den på tvären över häckarna lades stammen, låg också övre långstängens ovansida på stammens övre stäng Och för att hålla ihop kassen var hål borrhål snitt för varandra i långstäng och kortstäng I vilka sattes ner en halvsläng pinne

både renare och renare. Kom nu av någon orsak denne finne att brytas av eller rent av falla dån, så stod man vackert när lasset var last. Derfor ändrades det så att stammarna gjordes så mycket lägre än långsidan som överstängen var tjock. När då under långstängen (sivostängen) fortfarande låg ovanpå tvärstängen passade de båda övre stängerna precis mot varandra. Och nu hade man försatt den övre stamstängen med halveirkeljärn som spikats i kortstängens överkant och underkant och i den utanför änden gänske halveirkeljärn stäcks långstängen in varpå löspinnene sättes utanför järnögeln. Vid under stängen var risken ej stor ty här bandes kassen med rep fast vid häckstängen. Och efter att järn böjlat användas uppvisat slapp man mycket brängel mot vad man haft förut.

På några ställen i Mörrums s.k. Och ännu mera på Lister-landet har man vid transport både av hö och säd, ett istället för kass ha en så kallad: "Låsstäng" liggande på vagnbotten. Och när lasset blivit upplagt i häckarna till full höjd, har man haft en annan låsstäng ovanpå lasset. Och genom att med starka rep ha surrat ihop båda

stängerna vid ändarna, har hela lasset kunnat lyftas från vagnen. Vid
Lagårdens gavel har man provisoriskt byggt en på lut liggande
släpbana, på vilken med tillhjälp av en lång ståltrådslina, löpande
genom ett block i toppen av takstolen, och med andra ändan fastad vid
en på marken varande hästvagnring har hela lasset släpats upp för
banan och in i lagärn. Härmed betydligt underlättat arbetet. Sådana
släpbaner ha dock ej fått intåg i Bl. skogsbygden. På iista årtiondet
ha här tillkommit: "Hisslogor". Men dessa tillhör ej egentligen släpbaner.
Åkbrädorna voro: i vardagslag bara en tunnslösk bräda 7 x 9 tum bred
gämnad cirka 6 tum utanför häckarna varje sida. Och med en liten
kloss spikad på tvären undertill vid varje ända. Ibland saknades denna
kloss, Och råkade de brädan glida innanför häckstängerna, så att den
körande rätte ändan i vagnbottnen, hette det: "Åka till Kungs!"
En sådan enkel åkbräda fanns alltid till hands, och blev det oftast användas
tillhuggit vid de många slagsmålen längs vägarne. Brädans lister blevo aldrig
långa, ty oftast sprack den mitt emellan vid de heftiga slaget!
När man körde till stan. Eller ejist skulle: "va på styva linor!"

hade man åbebräven något annorlunda. Vid båda ändarna av den på häckarna vilande brädan, var förutseende den lilla klossen inmona, satt en annan kloss 2 tum hög ovanpå. Och på dessa klossar låg åter en bräda. Här på hade man ett skydd format som en säck med instoppat kort hö uti. Och på denna satt man. Hade man då smällpisk så var man: "Storkarl"!

1) / Till man bromsa farten nedför våra utförbackar hade man en grov "knaoring" (= runt vedtrå, av en armstjörlek) som stack in i bakhjulet. Ena ändan av knaoringen låg emot ylvra kassan, ytterändan tog fäste mot rännareflen och mitten fångade någon av hjulets ekar.

2) / En annan vanlig bromsinställning bestod av en grov kätting, vars ene ända fästades i förkärran. Andra ändan slogs ett par varv runt ett stort vedtrå, som vid behov kastades framför bakhjulet. Längden av kättingen borde vara precis så lång att när hjulet fångade vedtrå skulle kättingen vara sträckt. Var den längre, hade hjulet rullat över vedtrå och ej gjort nån nytta. All bromsinställning var på samma sidan, d. v. s. Den sidan som köraren befann sig. På jernväg kastades kätting och vedtrå ovanpå laiset, till nästa brand vidtog!